

Matriarkene Sara, Rebekka, Rakel og Lea

I Første Mosebok 11,27-32¹ fortelles det om Tarahs slektshistorie. Hvem var Tarah? Han var i Sems slekt, altså etterkommer etter Noah. Da Tarah bodde i Ur i Kaldea, fikk han sønnene Abram, Nahor og Haran. Abram tok Sarai som sin kone. Med det fortelles: «Sarai var barnløs, hun kunne ikke få barn.» Hebreerbrevets forfatter slår fast at hun var ufruktbar (11,11).

Sarai/Sara

Tarah, Abram og Sara og Abrahams nevø Lot forlot Ur i Kaldea for å dra til Kanaan. Av det kan vi slutte at de var nomader. «Han bodde i telt,» skriver Hebreerbrevets forfatter (11,12). Fastboende bodde i hus. Men da de kom til Harran som var et sted på veien mot Kanaan, slo de seg ned der. Der åpenbarer HERREN seg for Abram og sier at han skal dra bort fra slekten sin til det landet Gud vil vise ham. (Kapittel 12) Der vil han gjøre Abram til et stort folk. Men hvordan skal Abrams ætt bli stor når hans kone ikke kan få barn?

Sarai kommer med et forslag til sin mann Abram (kapittel 16). Hun hadde en egyptisk slavekvinne som het Hagar (v. 1). Det norske ordet «slavekvinne» kan gi feile assosiasjoner. På hebraisk heter det שִׁפְחָה – Shifchah, som kan oversettes med «tjenestekvinne». Når vi senere i artikkelen og podkasten leser direkte fra Bibelselskapets oversettelse om «slavekvinner», kan vi tenke inn i det at det like gjerne kan stå «tjenestekvinne». Sarai kommer med følgende forslag: «Sarai sa til Abram: «Hør på meg: HERREN har hindret meg i å føde barn. Gå nå inn til slavekvinnen min! Kanskje får jeg en sønn ved henne.» Abram hørte på det Sarai sa. Og Abrams kone Sarai tok Hagar, den egyptiske slavekvinnen sin, og ga henne til kone for Abram, mannen sin. Abram hadde da bodd ti år i landet Kanaan. Han gikk inn til Hagar, og hun ble med barn.»

Men Gud hadde ikke sagt at det var slik Abram og Sarai skulle få en slekt. Og derfor startet mange problemer. Slik står det videre i kapittel 16: «Men da hun (Hagar) oppdaget at hun var med barn, så hun ned på husfruen sin. Da sa Sarai til Abram: «Det er din skyld at jeg blir krenket! Jeg ga min slavekvinne i din favn, men da hun oppdaget at hun var med barn, så hun ned på meg. Herren skal dømme mellom meg og deg!» Abram sa til Sarai: «Se, slavekvinnen er i din hånd. Gjør hva du vil med henne.» Og Sarai ydmyket henne, så hun rømte fra henne.»

Det blir altså konflikt mellom Hagar og Sarai. Forholdet mellom Abrams kone og tjenestekvinnen Hagar blir snudd på hodet. Dernest fører det til konflikt og anklage mellom Sarai og Abram. Sarai sier til sin mann: «Det er din skyld!» Abram tar deretter en avgjørelse som virker uetisk: «Gjør hva du vil med henne.» Verken Sarai eller Abram tar ansvar for den situasjonen de har ført Hagar opp i.

¹ Bibelsitatene er fra Det norske Bibelselskap sin utgave av 2011

Sarai ydmyket Hagar så kraftig at Hagar så seg tvunget til å rømme ut i ørkenen. Forholdet var blitt utålelig. Og dermed mister Abram på en måte også den sønnen han har fått med Hagar.

På den tiden var Abram 86 år gammel. Tretten år senere viste HERREN seg på nytt for ham og lovet at han skulle gi Abram en umåtelig stor ætt (kapittel 17). Ja, ikke bare skal han bli far til én slekt, men han skal bli far for mange folkeslag. «Jeg vil gjøre deg svært fruktbar,» sier Gud (v. 6). Og derfor får Abram אַבְרָם navnet Abraham אַבְרָהָם som er satt sammen av Ab(ba)+raham = «far til en mengde». Men hvordan kan det skje med en mann og kvinne som nærmer seg hundre år?

Også Sarai שָׂרָי får et nytt navn, Sara שָׂרָה. Det betyr fyrstinne. Hun skal bli stammor, matriark, til ikke bare ett stort folk, men mange folkeslag. Hankjønnsformen av dette navnet er Sar שָׂרָ. Vi finner det igjen i ordet Fredsfyrsten = Sar Shalom שָׂר־שָׁלוֹם (Jesaja 9,6).

Gud har sin plan, og gjennom tre menn kommer han til Abraham (kap.18). Hvem de tre mennene er, prøver vi å forklare i en egen artikkel (og podkast) om «De tre mennene» (Se Timoteus Bibelundervisning). Møtet med dem gjør at Abraham bøyer seg til jorden og sier: «HERRE!»

I kapittel 18 fortelles det videre om de tre mennene: «De sier: «Hvor er Sara, din kone?» Abraham svarte: «Der inne i teltet.» Han sa: «Jeg kommer tilbake til deg når tiden er inne, og da skal din kone Sara ha en sønn.» Sara hørte det i teltåpningen, som var like bak ham. Abraham og Sara var gamle, langt oppe i årene, og Sara hadde det ikke lenger på kvinners vis. Og Sara lo med seg selv: «Skulle jeg føle lyst, utslitt som jeg er? Og herren min er også gammel.» Da sa HERREN til Abraham: «Hvorfor ler Sara og sier: Skulle jeg virkelig få barn, gammel som jeg er? Er det noe som er umulig for HERREN? Jeg kommer tilbake til deg når tiden er inne. Da skal Sara ha en sønn.» Sara nektet: «Jeg lo ikke.» For hun var redd. Men han svarte: «Jo, du lo.»

I den lille samtalen veksles det mellom «de tre» og «han». Det er en underlig veksling, men i teksten virker det uproblematisk. Hvorfor? «Han» - den ene av disse tre mennene – er tydeligvis HERREN slik avsnittets slutt forteller. Og senere forstår vi at de to andre er engler.

Sara hører det som blir sagt, og hun ler. Ler hun av glede, undring eller vantro? Helst av vantro, slik vers 12 sier: «Skulle jeg føle lyst, utslitt som jeg er? Og herren min er også gammel.» Det hele virker umulig. Men ingenting er umulig for HERREN.

Når vi leser videre og kommer til kapittel 21, fortelles det at Gud oppfylte sitt løfte: «HERREN tok seg av Sara slik han hadde sagt. Det han hadde lovet, gjorde HERREN for Sara. Sara ble med barn og fødte Abraham en sønn på hans gamle dager, ved den tid Gud hadde sagt ham. Abraham ga sin nyfødte sønn, som Sara hadde født ham, navnet Isak. Og Abraham omskar sin sønn Isak da han var åtte dager gammel, slik Gud hadde pålagt ham. Abraham var hundre år gammel da han fikk Isak, sønnen sin.

Da sa Sara: «Gud har fått meg til å le. Og alle som hører dette, kommer til å le med meg.» Og hun sa: «Hvem kunne sagt til Abraham at Sara skulle amme barn! Men nå har jeg født ham en sønn på hans gamle dager.»

Og nå ler ikke Sara i vantro, men av glede: «Gud har fått meg til å le», og i tillegg: «Alle som hører dette» – og det inkluderer vel også oss i dag –, «kommer til å le med meg.»

Hva er lærdommen for oss? Når noe ser umulig ut, kan vi le i vantro når vi hører et løfte. Men når vi ser løftet oppfylt, vil vi le av glede. Og når vi forteller andre om det, vil de le sammen med oss i glede.

Sara ble 127 år gammel (kap. 23). Hun døde i Kirjat-Arba, det er Hebron. Abraham gravla Sara på marken i Makpela-hulen øst for Mamre. Sara fikk ikke oppleve at sønnen Isak fikk seg en kone. Dermed gikk hun i graven uten å få se hvordan Gud fortsatte oppfyllelsen av løftet om en stor slekt.

Sara i Det nye testamentet

Hva forteller Det nye testamentet om Sara? Vi kunne ha ventet at Matteus tok denne matriarken med i Jesu ætteliste (1,1ff), men det gjør han ikke. De eneste kvinnene som er nevnt der, er Judas kone Tamar, Rahab, Rut, Urias kone og Maria, Jesu mor. Heller ikke Lukas har med Sara i Jesu ættetavle. Han nevner faktisk ingen kvinner.

Hører vi om Sara i Det nye testamentet? Kun tre steder er hun nevnt ved navn, og ett sted er hun omtalt uten navn:

Paulus skriver i Romerbrevet 9,5ff: «Det er ikke slik at Guds ord har slått feil. For ikke alle israelitter tilhører virkelig Israel, og ikke alle Abrahams etterkommere er Abrahams barn. Det står jo: *Gjennom Isak skal du få en ætt som skal kalles din.* Det betyr: Det er ikke de som er hans barn av kjøtt og blod, som er Guds barn. Bare dem som er barn ut fra løftet, regner han som Abrahams ætt. For det var et løfte han fikk: *Jeg kommer tilbake til deg når tiden er inne, og da skal Sara ha en sønn.*»

Videre leser vi i Hebreerbrevet 11,11f: «I tro fikk også Sara kraft til å grunnlegge en ætt, enda hun var ufruktbar og for gammel til å få barn. For hun stolte på at han som hadde gitt løftet, var trofast. Fra én mann, som var uten livskraft, kom det derfor en ætt så tallrik som stjernene på himmelen og så talløs som sanden på havets strand.»

I Første Peter 3,5f beskriver Peter Sara som et forbilde: «For slik smykket de hellige kvinnene seg i tidligere tider, de som satte sin lit til Gud. De underordnet seg sine menn, slik Sara var lydlig mot Abraham og kalte ham herre. Hennes døtre er dere nå blitt, når dere gjør det gode og ikke lar dere skremme av noen trussel.»

I Galaterbrevet 4,28-31 kalles Sara «den frie kvinnen» i motsetning til «slavekvinnen» Hagar. Slik står det: «Og dere, søsken, er barn ut fra løftet, slik som Isak. Men han som var født etter naturens orden, forfulgte den gang ham som var født ved Ånden, og slik er det også nå. Men hva sier Skriften? *Driv bort slavekvinnen og sønnen hennes! For slavekvinnens sønn skal ikke arve sammen med den frie kvinnens sønn.* Altså, søsken, er vi ikke barn av slavekvinnen, men av den frie kvinnen.»

Rebekka, Isaks kone

Første Mosebok kapittel 24 forteller hvordan Isak fikk Rebekka til kone. Det er en fascinerende historie, men vi kan ikke beskrive alt i en kort artikkel. La oss bare peke på noen ting: Abraham har tenkt gjennom hvem som bør bli sønnens kone. Så før han dør sier han til tjeneren sin at han ikke må finne en kone til Isak blant kanaaneernes døtre, men at han må dra til Abrahams egen slekt og land for å finne Isaks kone (v. 3f). Men det er også et annet viktig moment: «Pass på at du aldri fører sønnen min dit igjen!» (v.6) Begrunnelsen er (v. 7): «HERREN, himmelens Gud, tok meg bort fra farshuset og fedrelandet mitt, og han talte til meg og sverget på å gi meg dette landet til min ætt.»

Den fromme og lydige tjeneren drar av sted og ber til Abrahams Gud om at hans ferd må lykkes (v. 10ff). Gud svarer på bønner. Tjeneren møter Rebekka som er barnebarnet til Nahor, Abrahams bror. Da Rebekka forteller hvem hun er, fortelles det om responsen til Abrahams tjener: «Da bøyde mannen seg til jorden og tilba HERREN. Han sa: «Velsignet er HERREN, som er Gud for min herre Abraham! Han har aldri sluttet å vise godhet og trofasthet mot min herre. På veien har HERREN ført meg til huset der min herres slektninger bor.»

De stedene der «HERREN» skrives med store bokstaver i Det Norske Bibelselskaps utgave, har den hebraiske teksten navnet JHWH (Jahve). Vi forklarer dette nærmere i artikkelen (og podkasten) om «De tre mennene» som er omtalt i kapittel 18. (Se Timoteus Bibelundervisning.) Når det er Abraham som omtales som «herre», brukes selvsagt et annet hebraisk ord.

Rebekkas bror, Laban, tar vel imot Abrahams tjener. Fotvasking og et måltid mat er et tegn på at han er velkommen som gjest, og gjestfrihet var og er en viktig sak i denne kulturen.

Da Laban, Rebekkas bror, og Betuel, hennes far, har hørt budskapet til Abrahams tjener, svarer de: «Dette kommer fra HERREN. Vi kan ikke si noe, verken for eller mot. Se, her står Rebekka foran deg. Ta henne med! Hun skal bli kone for sønnen til herren din, slik HERREN har sagt!»

Rebekka samtykker. Før avskjeden med sin familie, blir hun velsignet med disse ordene (v. 60):

«Måtte du, vår søster, bli til tusen ganger ti tusen!

Måtte din ætt innta fiendens porter!»

Da tjeneren og Rebekka kom tilbake til Abraham og Isak, står det (v. 67):» Så førte de Rebekka inn i teltet som hadde tilhørt Sara, Isaks mor: Han tok Rebekka til sin kone, og han elsket henne. Slik fant Isak trøst i sorgen over moren.»

Dette er en av de gode historiene i 1. Mosebok om betydningen av familie og slekt. Siden skal vi lese om både konflikter, hat, splittelse og andre relasjonsutfordringer. Men også om tilgivelse, nåde og forsoning.

Abrahams kone Ketura

Vi tar med et par små historier fra 1. Mosebok, og vi begynner med historien om Abrahams kone Ketura og deres sønner (kap. 25,1ff).

Abraham tok en kone etter Saras død. Hun het Ketura, og de fikk seks sønner. Men ingen av dem fikk arve noe fra Abraham, på samme måte som heller ikke Ismael arvet noe. Kun løftets sønn, Isak, arvet sin far (25,5). De andre fikk bare noen gaver (25,6).

Esaus koner

Rebekka og Isak fikk sønnene Esau og Jakob (25.19ff).

Også Rebekka var ufruktbar, akkurat som Sara hadde vært, men etter at Isak hadde bedt for henne og HERREN hadde bønnhørt ham, ble hun gravid med tvillinger. Allerede i mors liv sloss de to barna med hverandre (v. 22). Det vakte bekymring hos Rebekka, en bekymring som varslet konflikt mellom de to barna. Foreldrene Isak og Rebekka var ikke selv uskyldige i konflikten, for Isak elsket Esau som både hadde det mest maskuline utseende og de mest maskuline interessene, mens Rebekka holdt mest av Jakob «som var en rolig mann og holdt seg ved teltene» (v.27f).

Jakob hadde imidlertid en karakterbrist som vi også ser hos moren Rebekka og ikke mindre hos onkelen Laban, nemlig det å lure og manipulere andre. Navnet Jakob betyr å narre eller lure. I kap. 27 fortelles det om hvordan Jakob manipulerer Esau slik at han får farens velsignelse. Da sier Esau: «Er det derfor han heter Jakob? Nå har han lurt meg to ganger.»

I historien om hvordan Jakob lurer til seg farens velsignelse spiller Rebekka en viktig rolle, og det hun gjør, avdekker også hennes manipulerende karakter (kap. 27). Hun lager til et opplegg som gjør at Esau, den førstefødte sønnen som Isak holdt mest av, mister velsignelsen, mens Jakob, som hun selv holdt mest av, får den. Men denne manipuleringen fører til en stor smerte i familien. Først blir det et sterkt hat fra Esaus side mot broren Jakob. Han sier: «Snart kommer dagene da vi skal sørge over far. Da skal jeg drepe Jakob, min bror.» Så blir det en smerte for den gamle faren Isak. Rebekka har ikke noe annet valg enn å be Jakob flykte. Konsekvensen er også at Rebekka blir redd for at hun skal miste begge sønnene (v. 43ff). Rebekka kunne valgt en annen vei, nemlig å bekjenne at hun hadde gjort noe fryktelige galt, men i stedet velger hun en måte som betyr at noen må rømme fra problemet.

Men det oppstår også et annet problem i familien (v. 46f). «De konene Esau har funnet blant hetittene, tar livet av meg,» sier Rebekka. Det er altså et ikke ukjent svigermors- og svigerdatter-problem. Det dreier seg kanskje om personlighetsforskjeller, men det er ganske sikkert også store kultur- og trosulikheter. Hvis nå Jakob gjør det samme, nemlig å finne en kone blant naboene hetittene, da blir livet uutholdelig, sier Rebekka til Isak.

Kap. 28,1ff: «Da kalte faren Isak sønnen Jakob til seg. Han velsignet ham og formante ham: «Du skal ikke ta deg en kone blant kvinnene i Kanaan! Dra straks til ... din morfar Betuels hus.

Der skal du ta deg en kone blant døtrene til Laban, morbroren din. Måtte Gud, Den Veldige, velsigne deg ...»

Hva som så skjedde med Jakob, kan du lese fra kapittel 28 og følgende. Vi har tidligere skrevet en artikkel og laget en podkast om Jakob. Her vil vi konsentrere oss om Labans døtre Rakel og Lea som ble Jakobs koner.

Jakobs koner Rakel og Lea – døtre av Laban

Da Jakob kom til Laban og møtte hans familie, fortelles det (kap. 29, v. 15ff): «Nå hadde Laban to døtre. Den eldste het Lea, og den yngste het Rakel. Lea hadde matte øyne, mens Rakel var velskapt og vakker. Jakob var blitt glad i Rakel.» Så naturlig og gjenkjennelig beskrives det hvordan en mann kan bli tiltrukket av og bli forelsket i en kvinne.

Men det skulle snart vise seg at det oppsto mange problemer. Det første er at Laban hadde den samme karakterbristen som sin søster Rebekka og hennes sønn Jakob, nemlig det å manipulere og narre. Han lovet Jakob at han skulle få Rakel til kone, men i stedet ga han ham Lea. «Hvorfor har du lurt meg?» spør naturligvis Jakob. Men Jakob holdt ut som arbeider hos onkelen Laban fordi han var blitt så glad i Rakel.

De to søstrene ble Jakobs koner, og med seg fikk de slavekvinner (kapittel 30). Her begynner rivaliseringen mellom søstrene. Grunnen er at Lea er fruktbar, mens Rakel ikke er det. Lea får flere barn, og til sist blir Rakel så desperat at hun både blir misunnelig på sin søster (kap. 30 vers 1) og krever noe umulig av sin mann. Det umulige kravet gjør Jakob rasende – på den kvinnen han elsket. Da gir Rakel slavekvinnen sin til Jakob slik at hun kan få et barn gjennom henne. Når hun på denne måten får to sønner, Dan og Naftali, sier hun: «Jeg har kjempet gudekamper med min søster, og jeg har vunnet.» Men problemet er at rivaliseringen mellom de to kvinnene bare blir mer intens.

Lea sier i forbindelse med enda en fødsel (v. 20f): «Gud har gitt meg en god gave. Denne gangen vil mannen min vise meg respekt, for jeg har født ham seks sønner.»

Men så, endelig, blir Rakel gravid (v. 22ff): «Da husket Gud på Rakel. Han hørte henne og åpnet morslivet hennes så hun ble med barn og fødte en sønn. Da sa hun: «Gud har tatt bort min skam.» Hun kalte ham Josef; for hun sa: «Måtte HERREN gi meg enda en sønn.» Om den sønnen hun fikk, fortelles det i kapittel 35. Men fødselen var så hard at Rakel døde. Like før hun døde, ga hun gutten navnet Ben-Oni som betyr «min ulykkes sønn» eller «min smertes sønn». Men faren Jakob kalte ham Benjamin som betyr «lykkens sønn».

Vi må ta med litt mer om det som berettes om forholdet mellom Laban og døtrene Rakel og Lea. Konflikten ble så stor mellom Laban og Jakob, at Jakob valgte å flykte. Han kunne se Labans sinne i hans ansikt. Labans to døtre, Rakel og Lea, og alle deres barn flyktet også. Det er ikke noen lykkelig familiehistorie vi leser om.

Og slik kan vi si om hele den slektshistorien som fortelles i Bibelens første bok, fra Abraham og Sara til Josef og hans brødre. Men om det er mange konflikter, mye hat og annet av samme slag, så er det også sterke vitnesbyrd om tilgivelse, nåde og forsoning. Første

Mosebok forteller en usminket historie, ikke noe glansbilde, av Israelsfolkets og jødefolkets opprinnelse. Også av den grunn er boken viktig, aktuell og gjenkjennelig.

Sønnene til Lea og Rakel

Til sist: Lea fødte altså seks sønner. Blant dem var Levi og Juda, begge to svært viktige stamfedre for Israel og jødene. Likevel er det Rakel som blir mest løftet fram av disse to matriarkene. Hun er moren til en av de mest beundrede menn i Israels historie, nemlig Josef. Han og hans liv (kapittel 37-50) blir tema på neste samling i Timoteus bibelundervisning.